

Rašytinis paminklas Salako kraštui

Salake įvyko graži miestelio šventė. Jos svarbiausias akcentas – naujos knygos „Salako kraštas“ sutiktuvs.

Neatsitiktiniai buvo prisimintas švietėjas Antanas Poderys, žmogus siejamas su ryškiais šio krašto pokyčiais. Antanas Poderys 1906 metais buvo paskirtas Salako mokyklos vedėju.

Ir šiandien salakiečių gerbiamas Antanas Poderys gimė Marijampolės apskrityje. 1881 metais baigė Veiverių mokytojų seminariją ir buvo išsiųstas mokytojauti į Lenkiją. Carinės valdžios vietininkai tikėjosi, kad jis nutautės. Tačiau taip neįvyko. Dirbo Lenkijoje daugiau kaip du dešimtmečius. Tačiau nepamiršo savo gimtosios kalbos. Aktyviai bendradarbiavo „Aušroje“, kurią leido Jonas Basanavičius. Jo straipsniai, žinutės, korespondencijos buvo spausdinami leidiniuose „Varpas“, „Skardas“, „Vilniaus aidas“, „Lietuvos žinios“. Atostogaudamas savo tėviškėje Antanas susitikdavo su daktaru Vincu Kudirka, kitais žinomais to meto šviesuoliais. Tai davė jam daug dvasinės stiprybės, stiprią tautinę savimonę.

Apdovanota ženkle „Už nuopelnus Salako kraštui“ Jadvyga Žilinskienė su naująja knyga.

Po lietuviškos spaudos atgavimo Antanas Poderys sugrįžo į Lietuvą ir tapo Salako mokyklos vedėju. Salake tuomet vaikai visų dalykų buvo mokomi rusų kalba. Antanas Poderys jaunuosius salakiečius pradėjo mokyti kai kurių dalykų lietuviškai. Jis padėjo tėvams ir vaikams apsispręsti, mylėti ir puoselėti savo gimtąją kalbą. Mokytojas įsteigė Salako krašte pirmąją lietuvišką mokyklą. Tėvams jis duodavo lietuviškos spaudos, vaikai ėmė mokytis iš lietuviškų elementorių. Padidėjo vaikų skaičius mokykloje. Antanas Poderys ypač pagyveno Salako valsčiaus kultūrinį gyvenimą, čia vyko vieši vakarai, 1910 metais buvo pastaty-

tas lietuviškas spektaklis „Genovaitė“. Žiūrovus dramos mylėtojai kvietė į spektaklius „Amerika pirtyje“. Salako mokykloje Antanas Poderys dirbo 26 metus. O iš viso pedagoginiam darbui jis paskyrė net 54 metus. Mirė kaimo šviesuolis 1941 metų rudenį, palaidotas Salako kapinėse. Jau ketverius metus seniūnijoje veikia šio krašto švietėjo Antano Poderio fondas. Dabar vadovauja jam Salako seniūnas Renius Kisielius. Švietėjo dukra Gražina Poderytė paaugojo Fondui Salake jai priklausančius pastatus. Čia numatoma įrengti Antano Poderio muziejų ir Salako mokyklos raidos istorinę ekspoziciją. Jau remontuojamas pastatas. Šalia numatoma pasodinti parką.

Unikaliu Salako kraštu, jo istorija, gamta, žmonėmis Vilniaus pedagoginis universitetas (dabar Lietuvos edukologijos universitetas) domėjosi jau senokai, buvo mintis apie šį nuostabią kraštą išleisti knygą. 2007 metų vasarą universiteto mokslininkai, studentai surengė čia didelę ekspediciją. Jos metu buvo surinkta neįkainojamos medžiagos apie šį kraštą.

2010 metais Vilniaus pedagoginio universiteto rektorius Algirdas Gaižutis ir Antano Poderio paramos fondo pirmininkas, Salako seniūnijos seniūnas Renius Kisielius pasirašė knygos leidybos jungtinės veiklos sutartį. Vėliau knygos leidybos darbo ėmėsi „Versmės“ leidykla.

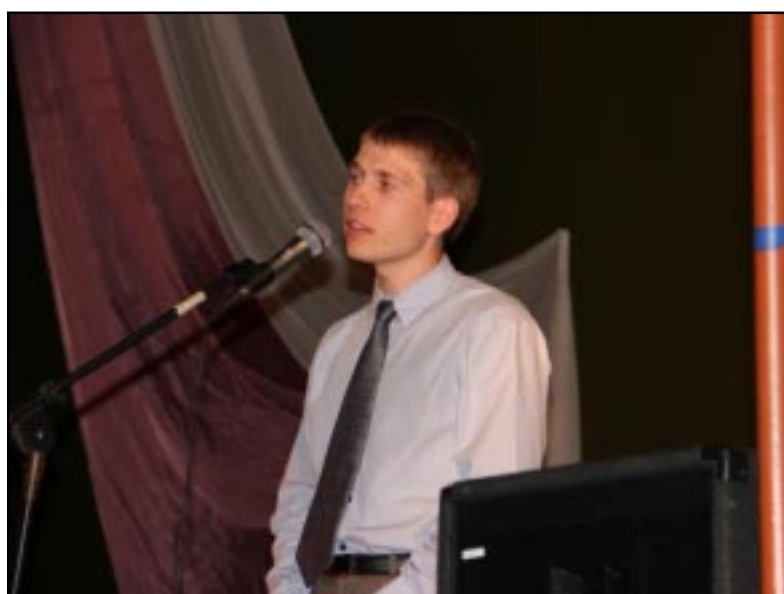
Apie knygos „Salako kraštas“ kūrėjų darbą pasakojanti vyriausioji redaktorė Vida Girininkienė.

Šio leidinio vyriausiąją redaktore tapo Vida Girininkienė. Ji redagavo šios leidyklos išleistas monografijas apie valsčius.

Kalbėdama renginyje Vida Girininkienė prisiminė sudėtingą šios knygos rašymą. Juk daugelis atvykusių į ekspediciją ne daug žinojo apie šį kraštą. Pažintis su salakiete kraštotyryninke Jadvyga Vida Žilinskiene buvo tarsi gairės šaltinis, suteikė optimizmo. Vida Girininkienė tada pasakė, kad penkiasdešimt procentų knygos sėkmė jau garantuota. Daug padėjo seniūnas Renius Kisielius, kunigas Kęstutis Palepšys, kraštiečiai Algirdas Vapšys, kiti žmonės.

Knygoje „Salako kraštas“ yra 22 straipsniai, trečdalis jų – moksliniai.

Garsi Salako bažnyčia. Jos statybos idėja priklauso kunigui Antanui Kryžanauskui. 1905 metais jis parašė Telšių vyskupystei raštą, kuriame prašė išreikalauti iš carinės administracijos leidimą statyti Salake baž-

Apie Salako krašto tyrimą pasakojantis istorikas Martynas Maniušis.

Kalba Antano Poderio fondo vadovas, Salako seniūnijos seniūnas Renius Kisielius.

Lietuvos Salako valsčiaus švietimą.

Knygoje yra Rimanto Bikulčiaus ir Nijolės Bikulčienės įdomus rašinys apie Salako mokyklą. Turiningi ir įdomūs straipsniai apie šio krašto žmones. Knygoje pasakojama apie garsius Salako muzikantus, mokytoją Jadvygą Vidą Žilinskiene. Ji ir atšventusi savo aštuoniasdešimt penkerių metų jubiliejų žvili, darbšti ir išradinga. Per savo gyvenimo metus Jadvyga Vida padedant buvusiems mokiniams surinko gausią jūros augalijos ir gyvūnijos kolekciją, kuri dabar perkelta į Gražutės regioninio parko direkcijos patalpas Salake. Daugelį metų ši kolekcija, pavadinta Jūrų muziejumi, glaudėsi jos namuose. Čia apsilankę dešimtys tūkstančių žmonių iš Lietuvos ir užsienio valstybių.

Vilniaus universiteto Kvantinės elektronikos katedros profesorius Audrius Dubietis kalbėjo apie sidabrinį debesų stebėjimą Salake, Lietuvoje ir pasaulyje.

Lietuvos edukologijos universiteto visuotinės istorijos katedros lektorius Tomas Baranauskas papasakojo apie šį lietuvių ir sėlių žemių paribį XIII a. ir iki Salako pirmojo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose. Tai įvyko 1496 metais. Knygoje pažymima, kad Salako bažnyčia pirmą kartą minima 1496 m. kovo 18 d., kai Mikalojus Petkevičius Vilniaus vyskupo Alberto Taboro akivaizdoje Salako bažnyčiai padovanojo 3 valstiečius – „Jaczko Viliasowicz, Milus Kurouicz et Michno Vilnouicz“. Toks buvo pirmasis Salako paminėjimas rašytiniuose šaltiniuose.

Antano Poderio fondas stengiasi įamžinti šį kraštą ir tai daro sėkmingai. 2009 metais jo dėka Salake atidengtas paminklinis akmuo, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose tūkstantmečiui. Fondo dėka pasirodė ir ši knyga „Salako kraštas“. Tai duoklė Salakui, darbštiesiems, tauriems šio krašto žmonėms. Renginyje buvo paminėta, kad šios knygos autoriai ir leidėjai ties tuo nesustos. Ateityje numatoma knygą papildyti turininga medžiaga ir išleisti „Lietuvos valsčių“ serijos monografiją „Salakas“.

Petras IVANOVAS
Autoriaus nuotraukos.

nyčia. Buvo pateiktas architekto Ignatijaus Morgulco projektas ir sąmata – 49 736,91 rublio. Sudėtingai vyko lėšų rinkimas. Bažnyčios originalumą demonstruoja statybinė medžiaga – akmenys, kuriuos gyventojai vežė iš šio krašto laukų. Tvirtinamajai medžiagai – kalkių ir kiaušinių mišinys. Kiaušinius pateikė irgi parapijos valstiečiai. Kalbama, kad bažnyčios statybai reikėjo milijonų kiaušinių. 1911 metais bažnyčios statyba buvo baigta. Tada ir buvo įkelti varpai ir tų metų rugpjūčio 14 dieną įvyko pamaldos. Sudėtinga statyba pademonstravo klebono kunigo Antano Kryžanausko organizacinius sugebėjimus, parapijiečių siekį turėti savo maldos namus. Bažnyčioje įmūryta atminimo lenta, joje parašyta: „Viešpatie, lai būna amžina garbė tiems, kurie nesigailėjo dėl tavęs įdėti tiek darbo, net į kietus akmenis ją statant, ir nesigaili nuoširdumo ją išlaikant“.

Karai niokojo bažnyčią, tačiau kaskart ji pakildavo naujam gyvenimui. Apie įdomią Salako Svč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčią, jos istoriją straipsnį parašė istorikai Povilas Spurgevičius ir Vida Girininkienė. Bažnyčiai, jos įtakai šio krašto žmonėms skirtas Povilo Spurgevičiaus straipsnis „Salako senosios bažnyčios ir vienuolynas“. Libertas Klimka supažindino su Salako krašto bažnyčių varpais. Šis autorius taip pat skaitytojams primena tradicinius papročius, kuriuos dar mena salakiškiai.

Istorikas Martynas Maniušis savo straipsniuose gvildena Salako valsčiaus savivaldos raidą 1919-1940 metais ir tarpukario